

IZVANINSTITUCIONALNI PROGRAMI RADA S OVISNICIMA O ILEGALNIM DROGAMA: MOGUĆNOSTI IZRICANJA ALTERNATIVNIH SANKCIJA PUNOLJETNIM OSUĐENIM OVISNICIMA¹

Anita Jandrić, znanstvena novakinja – asistentica
Odsjek za kriminologiju
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Zagreb

UDK: 343.244-056.83
Ur.: 13. siječnja 2006.
Pr.: 17. listopada 2006.
Pregledni znanstveni članak

Ovaj rad daje pregled izvaninstitucionalnih programa rada s osuđenim ovisnicima o ilegalnim drogama u zemljama Europske unije i SAD-u, a zahvaća i problematiku izricanja takvih programa u Republici Hrvatskoj. Nadalje, raspravlja se o mogućnostima i dvojabama izricanja alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima, a kao pozitivan i uspješan primjer takve vrste sankcioniranja navode se primjeri Velike Britanije i SAD-a u kojima je razvijen i implementiran model Sudova za drogu, (The Drug Court Model) koji pokazuje veliki stupanj uspješnosti. Budući da je izricanje alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima u RH još u povojima, rad elaborira nekoliko teza i mogućnosti poboljšanja postojećeg stanja.

Ključne riječi: izvaninstitucionalni programi, osuđeni ovisnici.

1. Uvod

U svijetu je već odavno poznat i u velikoj mjeri prihvaćen koncept izvaninstitucionalnog tretmana osoba koje su počinile neko kazneno djelo. Naime, kazna lišenja slobode već je dulje vrijeme u svjetskim razmjerima podvrgnuta ozbiljnoj kritici. Pri tome se najčešće navode četiri temeljna razloga: visoka stopa penološkog recidivizma (osoba koja je jednom bila u penalnoj ustanovi ponovo dospijeva u penalnu ustanovu), sve veća prenapučenost penalnih institucija, koja dovodi do pogoršanja uvjeta života i tretmana u njima; sve veći novčani izdatci države za financiranje takvih ustanova te sve brojnije

---

¹ Ovaj rad dio je projekta "Institucionalni i poslijepenalni tretman osuđenih ovisnika u RH" kojeg pod šifrom 0013111 financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, a voditeljica projekta je prof. dr. sc. Ljiljana Mikšaj-Todorović.

spoznaje o malim pozitivnim i velikim negativnim efektima tretmana u takvim ustanovama (Mejovšek, 1998; Allen, 2002; Mikšaj-Todorović, Buđanovac, Brgles, 1998; Uzelac, 2002). No, ne smiju se smetnuti s uma navodi nekih autora (Žakman-Ban, 1995; Kosto 1991; Latessa, Allen, 2003) o nužnosti postojanja penalnih institucija. Neki od razloga koji se ističu tomu u prilog su: zaštita od opasnih, nasilnih kriminalaca; zaštita od počinitelja osobito neljudskih i okrutnih kaznenih djela i izoliranje počinitelja koji jasno demonstriraju kako nisu ni u budućnosti spremni poštovati druge ljude i zajednicu kojoj pripadaju.

Navedeni argumenti dovode do zaključka da bi kazna zatvora, dakle, bila primjerena samo za najopasnije počinitelje kaznenih djela, a počiniteljima kaznenih djela za koje se procijeni da nisu u velikoj mjeri opasni niti za sebe niti za društvo, optimalno bi bilo izricanje nezatvorske kazne odnosno izricanje, tzv. alternativnih sankcija. Imajući to na umu, zakonodavstva većine zemalja uređena su upravo po spomenutom načelu brinući o dobi počinitelja i težini kaznenog djela, ali razlike u izricanju alternativnih sankcija ovise također i o politici kažnjavanja određene države, razvijenosti društva, a posebice o organizaciji probacijskog sustava (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2004).

U kontekstu izricanja alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima također vrijede gore navedena načela. Osim toga, bitno je naglasiti velik porast broja ovisnika u zatvorima što samo doprinosi prenapučenosti institucija i smanjuje mogućnosti za adekvatan tretman.

Izvjeshća o broju kaznenih djela vezanih za zlouporabu droga (posjedovanje, preprodaja, itd.) razlikuju se od zemlje do zemlje. Budući da broj kaznenih djela vezanih za zlouporabu opojnih droga ovisi, između ostalog, i o kaznenoj politici i politici suzbijanja zlouporabe droga dotične zemlje, izvješća je teško međusobno uspoređivati s obzirom na različite prioritete i razlike u politikama pojedinih zemalja.

U razdoblju od 1997. do 2002. godine primjećen je znatan porast kaznenih djela vezanih za zlouporabu droga, osobito u Češkoj, Estoniji, Litvi, Mađarskoj, Poljskoj, Sloveniji i Norveškoj (European Legal Database on Drugs, 2001). U većini zemalja Europske unije, najveći broj kaznenih djela vezanih za zlouporabu opojnih droga odnosi se na posjedovanje i konzumaciju, a taj broj varira od 52% u Finskoj do čak 90% u Austriji (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2004). U Češkoj, s druge strane, 90% slučajeva vezanih za droge, ima veze s preprodajom i krijumčarenjem, a ista je situacija u Italiji i Španjolskoj, što je logično, jer u dvjema posljednjim zemljama posjedovanje i konzumacija nisu regulirani kao kazneno djelo. U Luksemburgu, Portugalu i Norveškoj (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2004), većina djela vezana je i za posjedovanje i preprodaju droge.

Evidentan je, dakle, u petogodišnjem razdoblju (1997-2002) u svim zemljama, osim u Portugalu, značajan porast u broju kaznenih djela vezanih za konzumaciju, posjedovanje i preprodaju opojnih droga.

Povećanjem broja kaznenih djela vezanih uz drogu, povećava se i broj ovisnika u zatvorima. Naime, podaci European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2004), svjedoče o postotku broja ovisnika u europskim zatvorima koji se kreće od 22% do 86%. U SAD-u je u razdoblju od 1984. do 1999. zabilježen porast broja ovisnika u zatvorima, koji iznosi 3% godišnje (Scalia, 1999). Izvješće iz 2002. godine (Karberg, James, 2005) navodi da je te godine u američkim zatvorima bilo smješteno 112,447 ovisnika (48,823 radi posjedovanja nedopuštene količine droge, a 56,574 radi posjedovanja i preprodaje) od ukupno 440,670 zatvorenika.

S obzirom na povećanje broja ovisnika u zatvorima, legislative većine zemalja prilagodile su se novonastaloj situaciji i u zakone uvele mogućnosti izricanja alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima. Razlozi za taj potez su višestruki. Kao prvo, time se smanjuje broj ljudi u zatvorima koji su ionako prenapučeni. Kao drugo, ovisnicima se daje šansa za kvalitetniji i strukturiraniji tretman (tretman u zajednici). I, kao treće, ali ne i manje bitno, tretman u zajednici jeftiniji je od institucionalnog (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2004).

2. Izricanje alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima u zemljama Europske unije i SAD-u: aktualno stanje, mogućnosti i dvojbe

Kao što je već spomenuto, povećanje zatvorske populacije, a samim time i povećanje broja ovisnika o drogama u zatvorima, utjecalo je na promjene u zakonodavstvima većine svjetskih zemalja. Sve se češće, umjesto kratkih zatvorskih kazni, izriču alternative zatvoru, najčešće u obliku probacije odnosno uvjetne osude, u kojoj se osuđeni ovisnik dobrovoljno podvrgava tretmanu u zajednici i zbog toga mu se uvjetno (na određeno vrijeme), odgađa izvršenje kazne zatvora. Ukoliko tretman bude uspješan, testovi na drogu (kojima se također podvrgava) negativni, a sve dodatne obveze koje je sud odredio ispunjene, kazna zatvora neće se izvršiti.

Pobornici alternativnih sankcija za ovisnike ističu kako uvođenje takvih mjera može potencijalno smanjiti rast zatvorske populacije (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2004), te znatno smanjiti troškove. Naime, američka istraživanja pokazuju da tretman osuđenog ovisnika u zajednici košta državu godišnje do 7000 dolara, dok godišnji trošak za jednog ovisnika u zatvoru iznosi i do 25000 dolara (Taxman, Bouffard, 2003).

Gurley i Satcher (2003) smatraju da odvracanje ovisnika od zatvora može utjecati na povećanje javne sigurnosti, i to na dva načina. Prvo, u zatvoru tada ostaje više mjesta i vremena za posvetiti se društveno opasnim i nasilnim počiniteljima kaznenih djela. Drugo, budući da većina ovisnika čini razna kaznena djela kako bi mogli pribaviti drogu (krađe, razbojstva, prostitucija), adekvatnim tretmanom u zajednici mogao bi se spriječiti razvoj njihove ovisnosti i na taj način smanjiti stopa kriminaliteta. Izvješće države Connecticut (www.

enotes.com/americas-prisons) ističe čak 2 do 5 puta veću učinkovitost alternativnih oblika kažnjavanja u smanjenju kriminaliteta vezanog uz drogu.

Osim toga, brojni autori smatraju kako je tretman u zatvoru neadekvatan, nedovoljno strukturiran, a ne postoje niti dovoljno dobri psihosocijalni uvjeti za provođenje bilo kakvog oblika savjetodavnog rada (Mejovšek, 1989; Rhine, 2003). Budući da istraživanja (Anglin, Hser, 1990; Latessa, Allen, 2003; Prenderghast, Anglin, Wellisch, 1995) pokazuju kako su intenzivni, dugotrajni i programi usmjereni na potrebe pojedinca mahom uspješniji od ostalih, jasno je da se takvi programi mogu bolje ostvariti u lokalnoj zajednici nego u zatvoru.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2004) u prilog izricanja alternativnih sankcija ovisnicima, navodi činjenicu kako se u zatvoru vrlo lako može nabaviti droga te da mnogi ovisnici tamo samo produbljuju svoju ovisnost, a velik broj tamo započne i svoju prvu konzumaciju. Istraživanja pokazuju da je između 8% i 60 % osuđenih ovisnika u zatvoru uzelo drogu, a između 10% i 36% ih je nastavilo s redovitom uporabom (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2004).

Osim toga, smatraju spomenuti autori, mnogi ovisnici u zatvoru imaju ograničen dostup liječničkoj službi jer je previše zatvorenika, a premalo liječnika koji bi se o njima adekvatno brinuli.

S druge strane, protivnici ideje o izricanju alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima kao svoje argumente navode da je mjera probacije preblaga i da se njezino izvršenje nedovoljno dobro kontrolira zbog prevelikog broja slučajeva, što na kraju dovodi do više ovisnika na ulici negoli u tretmanu (Wilson, 2000). Osim toga, autoritet koji ima pravosudni sustav (u smislu strogosti), i sama zatvorska kazna imaju puno više efekta u tretmanu ovisničke populacije, smatra Austin (2001). Bitno je napomenuti da su brojna istraživanja o efikasnosti Sudova za drogu pobila spomenute argumente jer je ustanovljeno da mnogi ovisnici kojima je izrečena alternativa zatvoru teže doživljavaju intenzivnu superviziju kojoj su podvrgnuti i mnoštvo obveza koje im je sud dodijelio nego što bi doživjeli zatvorsku kaznu. Iz tog razloga, velik broj (uglavnom nemotiviranih) osuđenih ovisnika bira izdržavanje zatvorske kazne umjesto alternative na slobodi (Latessa i Allen, 2003, Johnson, Hubbard, Latessa, 2000).

Američki autori navode još jedan zanimljiv argument protiv izricanja alternativnih sankcija. Naime, Litt i Mallon (2003) upozoravaju na činjenicu da se izricanjem takvih sankcija diskriminiraju siromašni počinitelji, odnosno da se olakšava položaj srednjem i višem sloju. Počinitelji s niskim ili nikakvim primanjima ne mogu si priuštiti tretman predviđen alternativnim sankcijama pa često odlaze u zatvor, dok se onima bogatijima pruža tretman u zajednici. Hobson (2005) navodi kako je najveći broj počinitelja "težak za tretman" jer se radi o dugogodišnjim ovisnicima pa takvi, alternativni programi nisu prikladni za njih jer su preblagi i nedovoljno dobro nadzirani.

No, u svakom slučaju, činjenica je da je izricanje alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima sve prisutnije u zakonodavstvima većine svjetskih zemalja.

Ono što je bitno je praćenje i evaluacija takvih, izvaninstitucionalnih programa kako bi se vidjela njihova učinkovitost. Kod njihova kreiranja nikako se ne smije zaboraviti znanstvena utemeljenost odnosno počivanje na konceptima koji su znanstveno dokazani da pokazuju značajnu uspješnost u reduciranju kriminaliteta vezanog za drogu. Ukoliko su takvi programi dobro strukturirani, mogu biti znatno uspješniji od programa koji se provode u zatvorenim uvjetima.

2.1. Izricanje alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima u zemljama Europske unije i SAD-u

Nacionalne strategije, legislativa i programi zemalja Europske unije usmjereni su prema terapiji odnosno adekvatnom tretmanu osuđenih ovisnika, umjesto na njihovo kažnjavanje. Ti principi su jasno vidljivi u provedbenoj politici spomenutih zemalja, a posljedica su osvještavanja činjenice o nužnosti promjene politike prema ovisnicima, počiniteljima kaznenih djela. No, to nikako ne znači ublažavanje kazne za takve počinitelje već samo preokret u načinu razmišljanja i, u skladu s tim, osiguravanje novih, prema tretmanu usmjerenih, sankcija. Trend usvajanja i izricanja alternativnih sankcija prema ovisnicima ojačan je razvojem mnoštva agencija u lokalnoj zajednici koje se bave tretmanom ovisnika i s kojima sud može dobro surađivati. Takvo stajalište potvrđuje i Deklaracija o vodećim principima i suzbijanju opojnih droga (Declaration on the Guiding Principles of Drug Demand Reduction, 1998), usvojena u lipnju 1998. godine u kojoj se posebno naglašava tretmanski pristup osuđenim ovisnicima, umjesto njihova kažnjavanja i zatvaranja, a odnosi se na politiku suzbijanja ovisnosti u zemljama, članicama Europske unije.

Spomenuta Deklaracija navodi nekoliko vodećih principa u načinu tretiranja osuđenih ovisnika: usmjeravanje na izvanzavodski tretman, osiguravanje adekvatnog tretmana u zajednici, suradnja sudova i agencija u zajednici, uključivanje i dobra koordinacija svih relevantnih institucija koje sudjeluju u rehabilitaciji počinitelja (institucije zdravstva, socijalne skrbi, zavoda za zapošljavanje i sl.), supervizija i nadzor osuđenih ovisnika, itd. Vodeći se za tim smjernicama, zemlje, članice Europske unije, modificirale su postojeće zakone i uskladile ih prema predloženim principima, imajući na umu specifičnosti politike kažnjavanja svoje zemlje. Tako su neke zemlje zadržale, u većoj ili manjoj mjeri, ratributivni pristup, a neke su se usmjerile na tretman i rehabilitaciju osuđenih ovisnika u zajednici.

Njemački zakon predviđa obustavljanje kazne (za kaznena djela za koje je zapriječena kazna manja od dvije godine), ako se ustanovi da se radi o ovisniku za kojega tim stručnjaka procijeni da mu je potreban tretman (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2002). U Grčkoj se pak, ovisnici proglašavaju neuračunljivima i smješta ih se u posebnu, zatvorenu instituciju na prisilan tretman. Vrijeme provedeno u tretmanu uračunava im se u izdržavanje kazne (European Legal Database on Drugs, 2001). U Belgiji je javni tužitelj taj koji predlaže hoće li se ovisnika smjestiti u zatvor ili ga se uputiti na

tretman u zajednici pod prijetnjom kazne zatvora (probacija) (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2002).

U Španjolskoj, s druge strane, zakon ne daje mogućnosti javnom tužitelju da sam predloži sankciju, već se to prepušta odluci suda koji uglavnom ohrabruje ovisnike da potraže tretman, ali samo ako kazna za počinjeno djelo ne premašuje dvije godine zatvora. Dakle, osuđenim ovisnicima se može izreći probacija ukoliko se oni dobrovoljno izjasne o sudjelovanju u tretmanu u nekim od institucija u zajednici (Study on the legislation and regulation on drug trafficking in the European Union Member States, 2001). U Francuskoj se često osuđenim ovisnicima o drogi izriče prisilno liječenje kao nadopuna ili umjesto kazne zatvora, ovisno o počinjenom djelu i kazni zapriječenoj u zakonu (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2002). U Irskoj se osuđenom ovisniku izriče probacija ukoliko se dobrovoljno izjasni o sudjelovanju u programu tretmana.

U Italiji se probacija za osuđene ovisnike izriče ukoliko se radi o kazni za koju je predviđena kazna zatvora manja od četiri godine. Kazna zatvora od četiri godine zamjenjuje se periodom probacije u trajanju od pet godina. Ako osuđeni ovisnik uspješno završi program tretmana, slučaj se zatvara. Sudjelovanje u tretmanu je dobrovoljno (Drug Policy in Italy, 2005). U Luksemburgu, u slučajevima dobrovoljnog sudjelovanja u programima tretmana, najduži period probacije koji se izriče ovisnicima iznosi dvije godine. Osim dobrovoljnog sudjelovanja, sud, pod određenim okolnostima, može izreći i obvezno sudjelovanje u programima tretmana (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2002). Nizozemska (Kosto, 1991) predviđa odbacivanje optužbe u slučajevima dobrovoljnog javljanja na tretman. No, zakon predviđa i mogućnost izricanja obveznog sudjelovanja u tretmanu i u tim slučajevima osuđeni ovisnici se smještaju u poluotvorene ustanove, specijalizirane za tretman ovisnika, na period koji ne smije biti duži od dvije godine.

Austrijski zakon predviđa izricanje probacije u trajanju od dvije godine zbog nezakonitog posjedovanja ilegalnih droga, a kod osoba kod kojih je ustanovljena ovisnost, kazna ovisi o spremnosti na tretman. Sud će obustaviti kaznu zatvora i izreći probaciju u trajanju od dvije godine ako kazna za počinjeno djelo ne premašuje dvije godine zatvora i ako je sudjelovanje u tretmanu dobrovoljno (<http://www.ris.bka.gov.at/bgbl/>).

U Švedskoj sud može izreći rehabilitaciju ovisnika kao dio mjere probacije. U slučajevima težih prijestupa, sud može, kao alternativu zatvoru, izreći mjeru probacije, ali samo ako mu se dostavi detaljan plan tretmana odnosno ugovor o tretmanu. Ugovor o tretmanu, kao i dobrovoljnost počinitelja, dvije su ključne stavke o kojima ovisi izricanje probacije umjesto kazne zatvora (Study on the legislation and regulation on drug trafficking in the European Union Member States, 2001).

2.1.1. *Primjer Velike Britanije*

U zakonodavstvu Velike Britanije postoji veliki raspon alternativnih sankcija koje se primjenjuju uglavnom prema počiniteljima lakših kaznenih djela. Od ukupnog broja počinitelja prekršaja i kaznenih djela, 71% se sankcionira novčanom kaznom, 13% počinitelja kažnjava se alternativnim sankcijama, a svega 8% kaznom zatvora (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, 2002).

U kontekstu sankcioniranja osuđenih ovisnika, bitno je spomenuti da se od 2000. godine primjenjuje "mjera tretmana za ovisnike i testiranja na drogu" koja se izriče uz mjeru probacije, kao posebna obveza (Study on the legislation and regulation on drug trafficking in the European Union Member States, 2001). Uvođenjem spomenute mjere u zakon nastojale su se srušiti barijere između ovisnosti i kažnjavanja te osigurati adekvatan tretman za ovisnike, počinitelje kaznenih djela; tretman s dugotrajnim ciljem – da se ovisnici riješe životnog stila droge i kriminala. Mjera se izriče samo uz pristanak počinitelja koji se obvezuje da će dobrovoljno sudjelovati u tretmanu i poštovati sve dodatne obveze koje mu sud dodijeli.

Izricanjem ove mjere, i sud se obvezuje da će sudjelovati u redovitom praćenju ovisnikova napretka osiguravajući redovita saslušanja na sudu. Osuđeni ovisnik koji pristane na izricanje spomenute mjere, ima obvezu redovitog testiranja na drogu.

Bitno je naglasiti da se takva mjera izriče počiniteljima čije je kazneno djelo izravno vezano uz njegov problem ovisnosti. Ona spaja probacijski sustav, tretmansko osoblje i druge institucije u zajednici, a ključna komponenta su redovita saslušanja kako bi i sud mogao pratiti tijek tretmana i, s obzirom na ishod, eventualno preinačiti svoju odluku i zamijeniti mjeru probacije kaznom zatvora (ukoliko se počinitelj ne pridržava obveza nametnutih mu probacijom).

Velika Britanija ima izuzetno razvijen sustav probacije koji koordinira Nacionalni probacijski servis (National Probation Service - NPS) za Englesku i Wales, a koji se sastoji od mnoštva podružnica, uglavnom vezanih uz veće gradove. U prosjeku, na dan, Nacionalni probacijski servis, supervizira preko 190 000 prijestupnika kojima je sud izrekao neku od četiri glavne alternativne sankcije predviđene zakonodavstvom Velike Britanije: mjera rehabilitacije u zajednici, mjera kazne u zajednici, mjera kazne i rehabilitacije u zajednici i mjera tretmana za ovisnike i testiranje na drogu (National Probation Service, 2003).

Ovdje je bitno naglasiti da je u travnju 2005. godine, došlo do promjena u zakonodavstvu pa su tako spomenute mjere zamijenjene jednom jedinom mjerom – *mjerom tretmana u zajednici*, koja se izriče uz mnoštvo posebnih obveza, ovisno o specifičnim potrebama počinitelja i vrsti kaznenog djela (National Probation Service, 2005).

U kontekstu izricanja alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima, bitno je spomenuti Nacionalnu agenciju za tretman (National Treatment Agency – NTA), osnovanu 2001. godine od strane Vlade, koja je zadužena za osiguravanje

adekvatnog tretmana za ovisnike (i one koji su prekršili zakon i one koji nisu), te za poboljšanje postojećih programa i kreiranje novih (www.nta.nhs.uk). Temeljna zadaća NTA je, sukladno tomu, osiguravanje većeg broja programa za ovisnike, bolje organiziranih i koordiniranih, te dovoljno raznolikih kako bi pokrili gotovo sve specifične potrebe svojih korisnika.

Nacionalna agencija za tretman osigurava nekoliko modela intervencija: savjetovanje i davanje informacija, razmjena šprica i igala (Needle exchange program), planiran i strukturiran savjetodavni rad, strukturirani dnevni program, propisivanje metadonske terapije, bolničko liječenje i rezidencijalni tretman kojemu je uvjet apstinencija ovisnika. U rezidencijalnom tretmanu ovisnicima se osigurava individualno i grupno savjetovanje, organiziranje rada u zajednici, edukacija i trening socijalnih, komunikacijskih i životnih vještina, osposobljavanje za određena zanimanja, savjetovanje i zastupanje. Suradnjom sa sudom i voditeljima probacije, osigurava se adekvatan tretman za sve osuđene ovisnike, ovisno o njihovim specifičnim potrebama i stupnju ovisnosti.

2.1.2. Prikaz jednog modela izvaninstitucionalnog tretmana osuđenih ovisnika u SAD-u: Model "Sudovi za drogu" (The Drug Court Model)

U kasnim osamdesetim godinama 20. stoljeća mnogi sudovi na području SAD-a bili su preopterećeni poslom. Dramatičan porast slučajeva vezanih uz drogu, izricanje zatvorskih kazni zbog posjedovanja i distribucije droge, osobito kokaina, dovelo je do preopterećenosti, ne samo sudova, koji su izricali takve kazne, već i zatvora. Zatvorska populacija rasla je najviše u Miamiju i na Floridi. Zbog toga ne čudi činjenica da je 1989. godine sustav sudstva u Miamiju organizirao intenzivni tretman za osuđene ovisnike koji je postao alternativa zatvorskoj kazni za počinjena djela. Program je nazvan "Sudovi za drogu" (Drug Courts). Do 1994. godine organizirano je 12 takvih sudova u SAD-u. Danas ih ima preko 1200 (National Drug Court Institute, 2004).

Organiziranje Sudova za drogu predstavlja veliki korak u probacijskom sustavu. U ovom "braku" različitih servisa, osuđenom ovisniku (koji se naziva klijentom), pruža se intenzivan tretman koji uključuje testiranje na drogu, superviziju, studiju svakog pojedinog slučaja te redovita saslušanja pred sućem. Prije saslušanja, tretmanski tim i tim stručnjaka koji rade na sudu, zajedno pregledaju svaki pojedini slučaj i usuglase mišljenja te s jedinstvenim prijedlogom dođu na saslušanje (Drug Courts Program Office, 1998).

Tko sačinjava tim Sudova za drogu?

Tim se sastoji od suca, tužitelja, branitelja, terapeuta, policajca, voditelja probacije (povjerenik), voditelja slučaja (case manager) i koordinatora programa. Na sastancima tima, raspravlja se o klijentovu napretku od zadnjeg saslušanja i daju se prijedlozi za poboljšanje rada.

Naravno, nije potrebno posebno naglašavati da uključivanje u program Sudova za drogu podrazumijeva apstinenciju od kriminala, droge i alkohola. Klijentima

je također obaveza traženje zaposlenja ili nastavak školovanja. Većina Sudova zahtijeva superviziju klijenata najmanje godinu dana. Pogodnosti koje klijent dobiva sudjelovanjem i napredovanjem u programima Sudova za drogu su ublaženje kazne, odbacivanje optužbe ili prijevremeni završetak tretmana.

Sudjelovanje u programima Sudova za drogu je dobrovoljno. Osuđenik uvijek može izabrati kaznu zatvora.

Do sredine devedesetih nisu postojali nikakvi standardi po kojima bi Sudovi za drogu radili. No, 1997. godine američko Ministarstvo pravosuđa odredilo je 10 osnovnih odrednica Sudova za drogu (Defining Drug Courts, 1997): Sudovi za drogu su integracija tretmana za ovisnike (o drogi i alkoholu) i pravosudnog sustava i sastoje se od multidisciplinarnog tima koji uključuje djelatnike pravosuđa i tretmanskog osoblja; usmjereni su na dobrobit i rehabilitaciju počinitelja - time se zapravo odstupa od tradicionalne uloge suda u kojoj tužitelj zastupa interes države, a branitelj se brine za dobrobit klijenta. Bitna vrijednost Sudova za drogu leži u činjenici da svaki član tima radi isključivo za dobrobit klijenta te je njegov oporavak u središtu zanimanja i branitelja i tužitelja. Oni zajedno rade na povećanju klijentove motivacije i promjeni njegova ponašanja. Belenko (1998) smatra da upravo ta činjenica doprinosi velikoj uspješnosti Sudova za drogu i potvrđuje to konstatacijom: "procjenjuje se da 60% klijenata koji uđu u program Sudova za drogu ostaju, u tretmanu (misli se na "drug-free" tretman), i nakon godine dana (Belenko, 1998:21); Sudovi za drogu nastoje identificirati klijenta u početku njegove kriminalne karijere i pružiti mu "jak" i strukturiran tretman kako bi se spriječio recidivizam. Osnovna razlika između modela Sudova za drogu i modela tradicionalnih sudova jest u tome što Sudovi za drogu puno brže procesuiraju slučajeve. Belenko (1998) smatra kako osnovna prednost Sudova za drogu leži u činjenici da se intervencije prema klijentu poduzimaju odmah nakon uhićenja. Naime, potencijalni klijenti se odmah nakon uhićenja usmjeravaju u agencije za tretman radi procjene rizika i potreba kako bi se što prije moglo započeti s adekvatnim tretmanom. Osim toga, ustanovljeno je da odlazak u agenciju za tretman, neposredno nakon uhićenja, povećava klijentovu motivaciju za promjenom (Defining Droug Courts, 1997); u radu Sudova za drogu izuzetno je bitan kontinuum intervencija i koordinacija različitih servisa u zajednici. Osim što pružaju specijalizirani tretman ovisnicima, Sudovi za drogu surađuju i s agencijama za zapošljavanje, zdravstvenim ustanovama, ustanovama socijalne skrbi te ustanovama vezanim za obrazovanje. Time se klijentima omogućuje završavanje formalne edukacije ili započinjanje nove, pronalazak posla, osigurava im se socijalna pomoć, nudi im se zdravstvena skrb i slično; klijenti se redovito podvrgavaju testiranju na drogu ili alkohol. Testiranje treba biti nasumično, često i pod nadzorom, a provode ga ili članovi tretmanskog osoblja ili policija.; Sudovi za drogu često održavaju kontrolna ročišta prije kojih se čitav tim sastaje i donosi mišljenje o napretku klijenta. Čestim kontrolnim ročištima i saslušanjima pred sucem osigurava se pravodobno interveniranje u način tretmana i eventualna modifikacija istog. Na isti se način omogućuje i pravodobno sankcioniranje klijenta u slučaju nesudjelovanja u tretmanu; u radu

Sudova za drogu značajno mjesto ima sudac. Njegova uloga se ističe kao jedna od vrlo odgovornih jer svojim položajem pruža autoritet i svojim čestim viđanjem klijenta (kroz redovita saslušanja) oni razvijaju jednu vrstu terapijskog odnosa. Autoritet suca i njegov dobar odnos s klijentom dvije su vrlo važne komponente koje utječu na rehabilitaciju osuđenog ovisnika. Brojni autori koji se bave evaluacijom Sudova za drogu (Goldkamp, 1994; prema Latessa i Allen, 2003; Drug Court Programs Office, 1998; Belenko, 1998), smatraju da je upravo sudac ključna osoba u tretmanu i superviziji klijenta jer osigurava redovita saslušanja u kojima procjenjuje klijentov napredak i motivira ga za nastavak dalje. Osim toga, agencije koje provode tretman, u stalnom su kontaktu sa sucem i zajedno s njim dogovaraju strategiju tretmana za svakog pojedinog klijenta; rad Sudova za drogu mora biti praćen i evaluiran; osim što je bitno proći edukaciju vezanu za probleme ovisnosti, još je bitnije da svaki član tima bude upoznat s vrstom i načinom rada drugih članova tima. Na primjer, odvjetnici i suci moraju znati što sve spada u opis posla tretmanskog tima i obratno. Bitno je naglasiti da bez poštivanja profesionalnih razlika nije moguće kvalitetno obavljati bilo koji program na kojemu radi multidisciplinarni tim stručnjaka (Belenko, 1998); stalna i kvalitetna suradnja s lokalnom zajednicom (kroz seminare, dijeljenje letaka i slično) u svrhu što bolje informiranosti svih njenih članova. Naime, jedna od osnovnih značajki modela Sudova za drogu je omogućavanje tretmana ovisnika u zajednici pa je iz tog razloga nužno informirati i ostale članove zajednice kako bi pružili podršku i time doprinijeli boljoj kvaliteti tretmana.

Dakle, očividno je da Model sudova za drogu predstavlja bitan pomak u tretmanu osuđenih ovisnika. Dvije ključne stavke u spomenutom Modelu su suradnja sudova i tretmanskih agencija u zajednici čime se povezuju i dvije vrlo bitne komponente u tretmanu osuđenih ovisnika: supervizija (nadzor) i tretman u zajednici.

Evaluacije Sudova za drogu pokazuju smanjenje stope recidivizma (i kriminalnog i ovisničkog), onih klijenata koji su bili u tretmanu (Goldkamp, 1994; prema Latessa i Allen, 2003; Belenko, 1998). Isto tako, pokazalo se da oni koji uspješno završe program imaju manju stopu uhićenja od onih koji su odustali od programa (Peters i Murrin, 2000; prema Latessa i Allen, 2003). Međutim, iako velik broj istraživanja potvrđuje uspješnost Sudova za drogu, bitno je spomenuti i ona čiji rezultati pokazuju da se modelom Sudova za drogu ništa bitno ne smanjuje recidivizam (bilo ovisnički, bilo kriminalni), unutar populacije koja je bila u tretmanu (Harrel, 1998; Deschenes i Greenwood, 1994).

No, iako je ponekad teško odrediti zašto neki programi ne pokazuju uspješnost, literatura koja se bavi sankcijama usmjerenim prema osuđenim ovisnicima pruža jake dokaze o tome kako je za uspješnost tretmana bitna kvaliteta i adekvatan sadržaj (kvalitetni stručnjaci, timski rad, dobra struktura programa, uspješna suradnja svih institucija zaduženih za tretman ovisnika i slično), (Johnson, Hubbard, Latessa, 2000; Mikšaj-Todorović, Buđanovac, 2003).

3. Alternativne sankcije koje se izriču osuđenim ovisnicima u Republici Hrvatskoj

U hrvatskom bi se zakonodavstvu pod pojmom, tzv. alternativnih sankcija trebala izdvojiti uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom (čl. 70. KZRH) jer je to alternativna sankcija koja se, za sada, najčešće izriče osuđenim ovisnicima (za posjedovanje droge često se izriče i rad za opće dobro na slobodi).

3.1. Zaštitni nadzor uz uvjetnu osudu - zakonske osnove

Za područje hrvatske države mogućnost probacije prvi puta je predviđena 1922. godine Krivičnim zakonikom Kraljevine Jugoslavije. Pravi temelji probacije kod nas nastaju zapravo Krivičnim zakonom SR Hrvatske iz 1978. godine, kada su razrađeni zakonski okviri probativnog sustava, ali su izostali provedbeni propisi i bilo kakva primjena u praksi (Uzelac, 2002; Rajić, Maloić, Knotek-Iveta, 2005). Donošenjem novog Kaznenog zakona Republike Hrvatske koji je stupio na snagu 1. siječnja 1998. godine, predviđa se mogućnost izricanja i izvršavanja novih alternativnih sankcija – uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom, čl. 70. KZ-a i zamjena kazne zatvora u trajanju do šest mjeseci radom za opće dobro na slobodi, čl. 54. KZ-a (KZRH, 1998).

Po prvi puta su sankcije 1999. godine razrađene i u posebnom Zakonu o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi (1999), a potom i u pratećim provedbenim propisima (pravilnicima): Pravilnik o načinu rada i odgovornosti, izobrazbi i evidenciji povjerenika, izboru pomoćnika povjerenika, matici i osobniku osuđenika (2001), Pravilnik o vrsti i uvjetima rada za opće dobro na slobodi (2001) te Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje naknade određenim povjerenicima i pomoćnicima povjerenika na izvršavanju kaznenopravnih sankcija uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro (2001).

Zaštitni nadzor može se izreći u kaznenom postupku, punoljetnim osobama, kada su ostvareni zakonski uvjeti za primjenu uvjetne osude, ali se obzirom na okolnosti u kojima počinitelj kaznenog djela živi i obzirom na njegovu ličnost, procijeni da mu je potrebna pomoć, zaštita i nadzor radi ostvarenja obveze da u roku provjeravanja ne počini novo kazneno djelo (Zakon o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, 1999).

Uz zaštitni nadzor, osuđenoj osobi mogu se izreći i posebne obveze: osposobljavanje za određeno zanimanje koje odabere uz stručnu pomoć službe za zaštitni nadzor; prihvaćanje zaposlenja koje odgovara njegovoj stručnoj spremi, osposobljenosti i stvarnim mogućnostima obavljanja radnih zadataka, koje mu savjetuje i omogućiti služba zaštitni nadzor; raspolaganje sa svojim dohodcima u skladu s potrebama osoba koje je po zakonu dužan uzdržavati i prema savjetima službe za zaštitni nadzor; podvrgavanje liječenju koje je nužno radi otklanjanja tjelesnih i duševnih smetnji koje mogu poticajno djelovati za počinjenje novog kaznenog djela; neposjećivanje određenih mjesta, lokala i

priredaba koje mogu biti prilika i poticaj za počinjenje novog kaznenog djela; redovito javljanje službi za zaštitni nadzor radi obavještanja o okolnostima koje mogu poticajno djelovati za počinjenje novog kaznenog djela (KZRH, 1998).

Prema Zakonu o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi (1999) sud može odlučiti da kaznu zatvora u trajanju do 6 mjeseci uz pristanak osuđenika zamijeni radom za opće dobro. Rad za opće dobro na slobodi određuje se u trajanju od najmanje 10 do najviše 60 radnih dana, a rok za izvršenje ne može biti kraći od jednog mjeseca niti dulji od godine dana. Može se ostvariti jedino kod poslodavca čija je djelatnost humanitarna, ekološka, komunalna ili druga, besplatan je i ne smije služiti postizanju dobiti.

Svrha je zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi da se osuđenik ne isključi iz društvene zajednice, već dragovoljno, osobnim postupcima, radom i odnosom prema posljedicama izazvanim počinjenim djelom razvije svijest o štetnosti ponašanja i odgovornosti za štetne posljedice.

Izvršavanje ovih sankcija, sukladno ranije navedenim zakonskim propisima, u nadležnosti je Ministarstva pravosuđa – Uprave za zatvorski sustav – Središnjeg ureda – Službe tretmana – Odjela za izvršavanja zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, a poslove povjerenika obavljaju službenici kaznionica, zatvora i odgojnih zavoda (izvan svojih redovitih poslova), (Rajić, Maloić, Knotek-Iveta, 2005). Kako bi mogli obavljati ove poslove povjerenici moraju imati završenu visoku stručnu spremu odgovarajuće struke, stručno i radno iskustvo u trajanju od najmanje pet godina, dodatnu edukaciju i primjerene osobine ličnosti. Izvršavanje zaštitnog nadzora, odnosno rada za opće dobro na slobodi može početi nakon pravomoćnosti sudske presude, a izvršava se prema mjestu prebivališta, odnosno boravišta osuđene osobe, pri čemu je osuđena osoba oslobođena troškova izvršavanja sankcija (Zakon o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, 1999).

Prvi zaštitni nadzor uz uvjetnu osudu u Republici Hrvatskoj počeo se izvršavati krajem 2001. godine, a prvi rad za opće dobro na slobodi u svibnju 2002. godine. Do lipnja 2004. godine bilo je okončano izvršavanje 12 zaštitnih nadzora, u postupku izvršavanja bilo ih je 92; izvršeno je 9 sankcija rada za opće dobro, a 6 se izvršavalo. Na izvršavanju alternativnih sankcija bila su uključena 32 povjerenika (Rajić, Maloić, Knotek-Iveta, 2005).

3.2. Problematika sustava probacije u RH: aktualno stanje i mogućnosti poboljšanja postojećeg stanja

Prema podacima o broju izrečenih mjera zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu u Republici Hrvatskoj (radi se o 52 osobe u 2003. godini), vidljivo je da je takva praksa još u povojima (Rajić, Maloić, Knotek-Iveta, 2005). Udio kaznenih djela iz članka 173. KZ-a (zlouporaba opojnih droga) je 15,22 %. Budući da nema dostupne literature niti drugih informacija o tome kako su oblikovani izvaninstitucionalni programi tretmana osuđenih ovisnika, te kako su

supervizirani i evaluirani, teško je govoriti o bilo kakvom sustavnom izvaninstitucionalnom tretmanu za takvu vrstu populacije na području RH.

Naime, postoje samo generalne smjernice o metodologiji rada u sklopu provođenja zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu (Uzelac, 2002), ali ne postoji strukturirani model tretmana za ovisnike kojima je izrečena spomenuta mjera.

Kada se govori o strukturiranom modelu tretmana za osuđene ovisnike kojima je izrečena mjera zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu, nužno je imati na umu da takav model nije moguće izgraditi bez dobre i odgovorne suradnje svih relevantnih institucija koje, na bilo koji način, sudjeluju u provođenju spomenute mjere. Ovdje, prije svega, treba naglasiti nužnost suradnje sudova i voditelja probacije. Imajući na umu da je većina europskih zemalja preuzela američki model "sudova za drogu" (koji se pokazao iznimno uspješnim, kako je već ranije navedeno u tekstu), u kojemu ravnopravne uloge imaju i sudac i voditelj probacije, ali i brojne agencije u zajednici koje omogućuju adekvatan tretman za specifično osuđenog ovisnika, opravdano je postaviti pitanje *što koči Hrvatsku u preuzimanju slične prakse?*

Brojni autori (Uzelac, 2002; Žakman-Ban, Mikšaj-Todorović i Romić, 1994; Rajić, Maloić, Knotek-Iveta, 2005), naglašavaju nedovoljno dobru organizaciju, koordinaciju i suradnju institucija odgovornih za uspješno provođenje mjere zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu. Osim toga, Uzelac (2002) posebno ističe veliki raskorak između probativne pravne norme i probativne prakse prema punoljetnim osobama te, u prilog tomu, navodi činjenicu da puna dva desetljeća prvo je postojalo, a drugo nije. Žakman-Ban i sur. (1994) upozoravaju na nedostatak sustavnog praćenja izvršenja mjere i stručne evaluacije iste (što je bilo i nemoguće u to vrijeme jer se u praksi mjera počela izricati tek 2001. godine).

Naime, praćenje izvršavanja mjere zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu, njezina evaluacija te znanstvena validacija učinkovitosti mjere nužne su za unapređenje sustava probacije u Republici Hrvatskoj jer se time omogućuje pravodobno mijenjanje koncepta probacije. Znanstveni bi se rezultati, smatraju navedeni autori, uspoređivali s relevantnim rezultatima svjetskih istraživanja, što bi povratno djelovalo na teoriju i praksu te potrebno uobličavanje kvalitetnijih modela rada na izvršenju ove alternativne sankcije.

No, da bi sve navedeno bilo uopće moguće (praćenje, evaluacija, poboljšanje prakse), potrebno je postavljanje egzaktnog, organizacijskog pristupa u probaciji koji bi znatno olakšao provedbu pojedinačnih programa izvršavanja zaštitnog nadzora koje je dužan izraditi povjerenik (prema čl. 12. st. 3. Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, 1999) za svakog probanda (osobu kojoj je izrečena spomenuta mjera), a o kojima detaljno piše Uzelac (2002).

Organizacijski, strukturiran pristup u probaciji u većini razvijenih zemalja već postoji. Kao što je ranije navedeno, u SAD-u je odjel za probaciju organizacijski postavljen kao servisna služba suda koja time ima upravne ingerencije nad čitavim nizom raznih službi. U te je ingerencije uključeno

"miješanje" suda, kao posebnog autoriteta, u socijalnu zajednicu. Koordinaciju toga rada preuzimaju vladini izvršni organi. Stoga je i moguće da voditelj probacije preuzme pojedinačni slučaj, prouči ga i načini specifičan plan tretmana te ga ponudi različitim službama i agencijama u zajednici (ovisno o specifičnim potrebama klijenta).

U Velikoj Britaniji postoji Nacionalna agencija za probaciju koja ima svoje podružnice po svim većim gradovima te kvalitetnu suradnju sa svim relevantnim institucijama koje potpomažu kvalitetno izvršavanje izrečene mjere probacije (institucije zdravstvene i socijalne skrbi, zavodi za zapošljavanje, edukativni, sportski i kulturni centri te mnoge druge) (Canton, Ferguson, Parker, 2003; <http://www.hmso.gov.uk/legis.htm>).

Dakle, ono što bi znatno poboljšalo hrvatsku probacijsku praksu jesu promjene na razini organizacije sustava, po uzoru na britanski ili američki model, ali imajući na umu kulturološke i druge razlike sredine u kojoj se model primjenjuje, (nedopustivo je i nekorisno puko preslikavanje modela iz jedne kulture u drugu!). Na taj bi se način omogućilo efikasnije i stručnije provođenje mjere zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu jer bi ciljevi i zadatci svake pojedine ustanove bili jasno definirani i koordinirani. Time bi se znatno olakšao posao i voditelju probacije koji treba animirati i aktivirati što širi krug stručnih i društvenih (nerijetko i državnih) službi i institucija i pojedinaca u njima i izvan njih kako bi provođenje mjere bilo što uspješnije. S tim u svezi, Uzelac (2002:53) ispravno navodi kako "suvremeni pristup organizaciji i izvršenju probacije općenito, pa tako i zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu, polazi od pretpostavke da povjerenik kao voditelj te mjere nije ujedno i njezin jedini izvršitelj". O tome treba voditi računa.

U Republici Hrvatskoj teško je govoriti o izvaninstitucionalnom tretmanu osuđenih ovisnika jer niti postoje takvi programi, niti postoji adekvatna stručna i znanstvena literatura na tu temu. Jedini program dostupan u literaturi, a koji jednim svojim dijelom obuhvaća i izvaninstitucionalni tretman osuđenih ovisnika jeste program "Institucionalni i poslijepenalni tretman osuđenih ovisnika" (IPTO), (Mikšaj-Todorović, Budanovac, 2003). Bitno je naglasiti da program nije namijenjen osuđenim ovisnicima kojima je izrečena alternativa zatvoru, već obuhvaća tretman ovisnika dok su u zatvoru te nastavak tretmana na slobodi. Budući da sadrži neke elemente američkog koncepta Sudova za drogu (suradnja sudova odnosno suca izvršenja i stručnog tima za tretman, suradnja svih relevantnih institucija u zajednici – centara za socijalnu skrb, centara za prevenciju ovisnosti, zdravstvenih institucija, zavoda za zapošljavanje, nevladinih udruga i drugih, omogućavanje redovitih testiranja na drogu i slično), izuzetno je pogodan za uvjetno otpuštene ovisnike jer omogućuje njihov nadzor i pravodobno reagiranje u slučaju recidiva, ali je isto tako pokazao i veliku uspješnost u ponovnoj integraciji ovisnika u društvo.

Iz svega navedenog, može se zaključiti da je sadašnji sustav izvršavanja alternativnih sankcija u RH još uvijek u razdoblju organizacije, ali je u relativno kratkom vremenu primjene pokazao određene nedostatke: nedovoljna teritorijalna

pokrivenost izvršavanja navedenih sankcija, uslijed postojećeg rasporeda kaznenih tijela; nedostatak adekvatnih prostora za kontakte povjerenika s osuđenim osobama te nemogućnost kvalitetnog stručnog nadzora nad izvršavanjem sankcija (Rajić, Maloić, Knotek-Iveta, 2005).

Uočavajući navedene probleme, te potrebu poboljšavanja postojećeg sustava izvršavanja kaznenopravnih sankcija i mjera, formirana je stručna radna skupina i u tijeku je izrada novog koncepta organizacije probacije (Rajić, Maloić, Knotek-Iveta, 2005). Buduća probacijska služba svojim djelokrugom rada trebala bi obuhvatiti i dodatna područja djelovanja, primjerice uvjetno otpuštene zatvorenike, a uspostava takve službe nužna je i u sklopu procesa prilagodbe i približavanja zakonodavstva RH zakonodavstvu EU.

4. Zaključak

Pregledom postojeće literature može se zaključiti da alternativne sankcije dobivaju sve značajnije mjesto u zakonodavstvima, kao i u praksi, većine europskih zemalja. Uvjeti pod kojima se one izriču razlikuju se od zemlje do zemlje i ovise uglavnom o dobi počinitelja, težini optužbe, ali i o organizaciji probacijskih službi u zajednici. U Republici Hrvatskoj, provođenje alternativnih sankcija u praksu još je u povojima, na samom početku.

Vodeći koncepti alternativnih sankcija za osuđene ovisnike osmišljeni su u SAD-u i Velikoj Britaniji. Naime, američki model Sudova za drogu preuzela je većina europskih zemalja, modificirajući ga prema potrebama i kulturi svoje države. Iako se vode polemike oko prednosti i nedostataka izvaninstitucionalnih modela tretmana osuđenih ovisnika, istraživanja učinkovitosti takvih modela pokazuju da ih je vrijedno koristiti u praksi i da se od njih nikako ne bi trebalo odustati. No, ono što se nameće nužnim kod provedbe takvih modela je učestalo praćenje i stalna evaluacija kako bi se praksa mogla u što većoj mjeri unaprijediti.

U kontekstu izricanja probacije osuđenim ovisnicima u Republici Hrvatskoj, smatram da je bitno izraditi novi koncept organizacije probacije, odnosno postavljanje egzaktnog pristupa u probaciji, a koji bi se trebao definirati na nekoliko razina: materijalnoj, proceduralnoj i edukacijskoj. Materijalno gledište organizacije probacije podrazumijeva iznalaženje prostora u kojemu bi se probacijski rad odvijao. Naime, trenutno ne postoji poseban prostor u koji bi se zaprimale osobe kojima je izrečena mjera zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu pa službenici koji rade na provođenju spomenute mjere, obavljaju taj posao iz svojih ureda ili od kuće. Time se otežava komunikacija i onemogućava kvalitetniji rad. Osim toga, bitna je i organizacija kadra te kvalitetna super i subordinacija. Trenutno, posao provedbe zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu obavljaju djelatnici Ministarstva pravosuđa (uglavnom službenici koji rade u zatvorima i kaznionicama), a u novije vrijeme i nekoliko djelatnika centara za socijalnu skrb. Budući da je to samo jedan mali dio posla koji oni obavljaju u sklopu svoga

radnog vremena, postavlja se pitanje koliko kvalitetno se ta mjera uopće može provesti bez definiranja nekoliko ljudi koji bi radili isključivo taj posao (dakle, organiziranje probacijskih timova). To za sobom povlači problem financiranja i prostora, ali i novoga kadra koji bi se specijalizirao isključivo za provođenje alternativnih sankcija. U većini europskih zemalja provođenje alternativnih sankcija financira se iz proračuna Ministarstva pravosuđa, osim u Finskoj, Engleskoj i Irskoj gdje lokalne vlasti osiguravaju financije. U Republici Hrvatskoj je, za sada, iluzorno očekivati da bi lokalne vlasti bile spremne financirati provođenje alternativnih sankcija, iako bi se možda, organiziranjem edukativnih akcija kojima bi se šira javnost informirala o dobrobitima i dugoročnim koristima izricanja alternativnih sankcija osuđenim ovisnicima, i to u bližoj budućnosti moglo izvesti. No, moram ovdje izraziti svoju sumnju.

Proceduralna razina podrazumijeva uhodanu shemu po kojoj se radi, način evidentiranja te izrada posebnih računalnih programa koji bi olakšali praćenje i evaluaciju učinkovitosti mjere za svakog pojedinog klijenta. Budući da u našoj zemlji ne postoji organizacijska jedinica u smislu agencije za probaciju koja bi sve organizirala i koordinirala, ovoga trena možda bi bilo najbolje taj posao prepustiti Odjelu za izvršavanje zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi unutar Ministarstva pravosuđa. Smatram da bi trebalo raditi i na decentralizaciji, odnosno organizirati i županijske centre za probaciju koji bi imali kvalitetnu povezanost i suradnju s Odjelom za izvršavanje zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi. Na taj način bi se olakšalo i izvršavanje i praćenje izricanja alternativnih sankcija. No, budući da je Hrvatska mala zemlja, ova ideja neće uskoro zaživjeti jer će glavna kritika vjerojatno biti usmjerena na nepotrebnost formiranja županijskih ureda s obzirom na mali broj osoba kojima je takva mjera izrečena. Ovdje dolazimo do treće razine organizacije probacije, a to je edukativna razina. Trend, za koji smatram da bi ga Republika Hrvatska trebala pratiti, je što češće izricanje alternativnih sankcija. Budući da je ovaj rad usredotočen na problematiku osuđenih ovisnika o ilegalnim drogama, moram izraziti nužnost organiziranja što većeg broja edukacija o prednostima izricanja takvih vrsta sankcija osuđenim ovisnicima. Edukacije bi se trebale oformiti i za djelatnike suda (koji bi tada možda češće izricali alternativu zatvoru), ali i za buduće voditelje probacije.

Vrijedno bi bilo uzeti neke temeljne postavke američkog modela (Drug Court Model), opisanog u ovom radu, i prilagoditi ih hrvatskim uvjetima:

- uska suradnja suda s tretmanskim i drugim agencijama u zajednici
  - agencijama za zapošljavanje, zdravstvenim ustanovama, ustanovama socijalne skrbi te ustanovama vezanim za obrazovanje;
- organiziranje multidisciplinarnih timova koji se sastoje od djelatnika pravosuđa i tretmanskog osoblja,
- evaluacija i praćenje izvršavanja programa zaštitnog nadzora za svakog klijenta,
- naglašavanje uloge suca koji bi, osim čiste kontrole klijenta, imao i "terapijsku ulogu",

- organiziranje čestih edukacija i supervizija svih članova stručnog tima tako da svaki član tima bude upoznat s vrstom i načinom rada drugih članova tima.

Dakle, smatram da bi razvoj alternativnih sankcija za osuđene ovisnike trebao uzeti maha u skoroj budućnosti, a možda je najbolji put do toga kroz organizaciju jednog modela probacije (uzimajući u obzir provjerene i iskoristive postavke Sudova za droge) koji bi se kreirao, primijenio i evaluirao u jednoj sredini, a zatim implementirao u ostale krajeve Republike Hrvatske, uz određene modifikacije. No, da bi to bilo ostvarivo, moraju se uzeti u obzir, osim gore navedenih organizacijskih razina, i volja te spremnost na suradnju svih relevantnih struka i institucija. Tek tada će novi koncept probacije moći zaživjeti.

Literatura

1. Allen, H. (2002): What works? Risk Reduction: Interventions for Special Needs Offenders. Lanham, MD: American Correctional Association
2. Anglin, M., Hser, Y. (1990): Treatment of Drug Abuse U: Thorny, M. i Wilson J.Q. (ur) Drugs and Crime. University of Chicago Press. Chicago
3. Austin, J. (2001): Prisoner Reentry: Current Trends, Practicess and Issues. *Crime & Delinquency*, 47, 314-334
4. Belenko, S. (1998). Research on drug courts: A critical review. *National Drug Court Institute Review*, 1,1, 1-42.
5. Canton, R., Ferguson, K., Parker, R. (2003): Working with Offenders in the Community. An Introductory Training Manual. UK Department for International Development
6. Declaration on the Guiding Principles of Drug Demand Reduction (1998): www.un.org/ga/20special/demand/htm
7. Defining Drug Courts (1997): The Key Components. The National Association of Drug Court Professionals. Drug Court Standards Committee. US Department of Justice
8. Deschenes, E., Greenwood, P. (1994): Maricopa County's Droug Court: An Innovation Program for First Time Drug Offenders on Probation. *Justice System Journal*, 17, 1, 99-115
9. Drug Courts Program Office. (1998). Drug court monitoring, evaluation, and management information systems. Washington, DC: U.S. Department of Justice.
10. Drug Policy in Italy (2005): www.fuoriluogo.it/eng/
11. European Legal Database on Drugs (2001): <http://eldd.emcd.eu.int>.
12. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2002): Annual report: The state of the drug problem in the European Union and Norway
13. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2004): Annual report: The state of the drug problem in the European Union and Norway
14. Gurley, J.D., Satcher, J.F. (2003): Drug use or Abstinence sa a Function of perceived Stressors Among Federally Supervised Offenders. *Federal Probation*, 67, 3, 49-53

15. Harrel, A. (1998); Drug Courts and the Role of Graduated Sanctions. National Institute of Justice. Washington DC: U.S. Department of Justice
16. Hobson, C. (2005): Drug Offenders Should Be Imprisoned, www.enotes.com/americas-prisons-article
17. <http://www.hms0.gov.uk/legis.htm>
18. <http://www.hms0.gov.uk/legis.htm>
19. <http://www.ris.bka.gv.at/bgbl/>
20. Johnson, S., Hubbard, D, Latessa, E. (2000): Drug Courts and Treatment: Lessons to be Learned from the "What Works" Literature. *Corrections Management Quarterly*, 4, 4, 70-77
21. Karberg, J, James, D. (2005): Substance Dependence, Abuse and Treatment of Jail Inmates in 2002. Bureau Of Justice Statistics. US Department of Justice. Washington
22. Kazneni zakon Republike Hrvatske. Narodne novine. 110/97, 27/98.
23. Kazneni zakon Republike Hrvatske. Narodne novine. 110/97, 27/98.
24. Kosto, A. (1991): Social renewal as a basis for Dutch penal and prison policy and development of alternative, community based sanctions. Paper presented to the International Conference on Penal reforms "The Alternative target: Community-oriented prisons and Community-based sanctions" Den Haag, October, 12-15
25. Latessa, E.J., Allen, H.E. (2003): *Corrections in the Community*. Anderson Publishing Co. Cincinnati
26. Litt, M.D., Mallon, S.D. (2003). The Design of Social Support Networks for Offenders in Outpatient Drug Treatment. *Federal probation*, 67, 2, 15-27
27. Mejovšek, M. (1998): Evaluacija institucionalnog penološkog tretmana. *Penološke teme*, 4, 1-2, 1-9
28. Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A. (2003): Evaluation of Institutional and Post-Penal treatment of the Convicted Addicts. *Alcoholism*, 39, 1, 21-33
29. Mikšaj-Todorović, Lj., Buđanovac, A., Brgles, Ž. (1998): Rehabilitacijski programi u institucijama u hrvatskoj penološkoj teoriji i praksi. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 34, 1, 83-93
30. National Drug Court Institute (2004), www.ndci.org
31. National Probation Service (2003): Enforcement, Rehabilitation and Public Protection; Information for Offenders
32. National Probation Service (2003): Enforcement, Rehabilitation and Public Protection, www.probation.homeoffice.gov.uk
33. National Probation Service (2005): Enforcement, Rehabilitation and Public Protection- Hampshire Website, <http://probation.hants.gov.uk>
34. National Probation Service, 2005: Cutting crime - changing lives, North Yorkshire
35. Pravilnik o mjerilima za utvrđivanje naknade određenim povjerenicima i pomoćnicima povjerenika na izvršavanju kaznenopravnih sankcija uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro. Narodne novine 43/01.
36. Pravilnik o načinu rada i odgovornosti, izobrazbi i evidenciji povjerenika i pomoćnika povjerenika, izboru pomoćnika povjerenika, matici i osobniku osuđenika. Narodne novine 43/01.

37. Pravilnik o vrsti i uvjetima rada za opće dobro na slobodi. Narodne novine 43/01.
38. Prendergast, M., Anglin, D., Wellisch, J. (1995): Up to Speed: treatment for Drug Abusing Offenders Under Community Supervision. Federal probation, 59, 4, 66-75
39. Rajić, S., Maloić, S., Knotek-Iveta, Ž. (2005): Izvršavanje uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rada za opće dobro na slobodi: Alternativne sankcije u RH – stanje i perspektive. Kriminologija i socijalna integracija, 13, 1, 119-133
40. Rhine, E.E. (2003): Why "What Works" Matters Under the Broken Window of Supervision. Federal Probation, 66, 2, 38-42
41. Scalia, J. (1999): Federal Drug Offenders: with Trends 1984-1999. Bureau Of Justice Statistics. US Department of Justice. Washington
42. Study on the legislation and regulation on drug trafficking in the European Union Member States (2001): European Commission, <http://eldd.emcd.eu.int>.
43. Taxman, F.S., Bouffard, J.A. (2003): Drug Treatment in the Community – A Case Study of System Integration Issues. Federal Probation, 67, 2, 4-14
44. Uzelac, S. (2002): Zaštitni nadzor – Metodika socijalnopedagoškog rada. Globus. Zagreb
45. Wilson, D. (2000): Drug Use, Testing and Treatment in Jails. www.ojp.usdoj.gov/bjs/pub/pdf/duttj.pdf
46. www.enotes.com/americas-prisons
47. www.nta.nhs.uk
48. Zakon o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi. Narodne novine 128/99.
49. Žakman-Ban, V. (1995): Upliv socijalno gospodarskog statusa osuđenika i vrste kaznenog djela u prilagodbi institucionalnomu penološkom tretmanu (disertacija). Fakultet za defektologiju. Sveučilište u Zagrebu.
50. Žakman-Ban, V., Mikšaj-Torović, Lj., Romić, P. (1994): Mogućnosti probativnog pristupa u okvirima tzv. alternativnih sankcija u Republici Hrvatskoj. Kriminologija i socijalna integracija, 2, 1, 77-86

Summary

**EXTRA-INSTITUTIONAL PROGRAMS FOR PERSONS
ADDICTED TO ILLEGAL DRUGS: POSSIBILITIES OF
ALTERNATIVE SANCTIONS FOR CONVICTED ADDICTED
ADULTS**

This article presents an overview of extra-institutional programs for convicted persons addicted to illegal drugs applied in the EU Member States and in the USA, and tackles the issue of application of these programs in the Republic of Croatia. Furthermore, it discusses possibilities and dilemmas of alternative sanctions application to convicted addicts. Positive and successful examples of their application in the UK and USA are presented. Both countries developed and implemented the so called Drug Court Model. It demonstrates a significant level of success. Since the application of alternative sanctions for convicted addicts in Croatia is still in the basic phase, the article elaborates several theses and possibilities for improvement of the present state.

Key words: extra-institutional programs, convicted addicts.

Zusammenfassung

**AUSSERINSTITUTIONELLE PROGRAMME BEI DER
ARBEIT MIT ABHÄNGIGEN VON ILLEGALEN DROGEN:
MÖGLICHKEITEN, VOLLJÄHRIGEN VERURTEILTEN
ABHÄNGIGEN ALTERNATIVE SANKTIONEN ZU VERHÄNGEN**

Diese Arbeit gibt einen Überblick über außerinstitutionelle Programme bei der Arbeit mit verurteilten Abhängigen von illegalen Drogen in den Ländern der europäischen Union und in den USA, erfasst jedoch auch die Problematik bei der Durchführung solcher Programme in der Republik Kroatien. Des Weiteren wird über Möglichkeiten und Zweifel bei der Verhängung alternativer Sanktionen für verurteilte Abhängige diskutiert und als positives und erfolgreiches Beispiel solcher Art der Sanktionierung werden Beispiele aus Großbritannien und den USA angeführt, in denen auch ein Modell der Gerichte für Drogen entwickelt wurde (The Drug Court Model), das sehr erfolgreich ist. Da die Verhängung alternativer Sanktionen für verurteilte Abhängige in der Republik Kroatien bisher nur Theorie ist, zeigt die Arbeit einige Thesen und Möglichkeiten zur Verbesserung der bestehenden Situation

Schlüsselwörter: außerinstitutionelle Programme, verurteilte Abhängige.

Sommario

PROGRAMMI DI LAVORO EXTRAISTITUZIONALI CON DIPENDENTI DA DROGHE ILLEGALI: POSSIBILITÀ DELL'APPLICAZIONE DI SANZIONI ALTERNATIVE PER CONDANNATI TOSSICODIPENDENTI MAGGIORENNI

Questo lavoro presenta una rassegna di programmi di lavoro extraistituzionali con persone condannate dipendenti da droghe illegali applicati in stati membri dell'Unione Europea e degli Stati Uniti d'America, e affronta la questione dell'adozione di questi programmi nella Repubblica di Croazia. Inoltre, si discutono le possibilità e i dilemmi dell'applicazione di sanzioni alternative a condannati tossicodipendenti, e si presentano i positivi e risolutivi esempi della loro applicazione nel Regno Unito e negli Stati Uniti d'America, i quali hanno sviluppato e implementato un modello di tribunale per la droga (Drug Court Model) che dimostra un significativo livello di successo. Siccome la previsione di sanzioni alternative per condannati tossicodipendenti nella Repubblica di Croazia è ancora al principio, il lavoro elabora diverse tesi e possibilità per il miglioramento della situazione esistente.

Parole chiave: *programmi extraistituzionali, tossicodipendenti condannati.*

